
فصل: ششم

بودجه و عملکرد مالی دولت

در این فصل خواهیم خواند:

- تعاریف و اصول بودجه
- فرایند و روش های بودجه ریزی در ایران
- اصول بودجه ریزی
- منابع درآمدی بودجه دولت
- هزینه های دولت در بودجه
- عملکرد مالی دولت در ایران

منابع اصلی:

- کردبچه، حمید (۱۳۸۵) نظام بودجه ریزی، تهران، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
- پژوهان، جمشید، اقتصاد بخش عمومی (مالیات ها)، انتشارات جنگل.

Lee Jr., R. Johnson, “Public Budgeting Systems”, 6th. Edition, Asian Publishers inc. 1998

Jack Diamond, “Performance Budgeting, Managing the Reform Process”, February, 2003

تعاریف بودجه

از نظر واژه‌شناسی، بودجه از کلمه انگلیسی «باجت» یا فرانسوی «بوژه» گرفته شده است و در آغاز به معنای کیفی بوده است که مقادیری پول در آن قرار داشته است.

بودجه یک سند مالی است مربوط به درآمدها و هزینه‌های دولت که به صورت سالانه تنظیم می‌شود

بودجه دولت سندی است که معاملات دخل و خرج مملکتی برای مدت معینی در آن پیش بینی و تصویب می‌گردد. مدت مزبور یک سال شمسی است.

➤ بودجه لایحه پیش بینی کلیه عواید و مخارج مملکتی است برای مدت یکسال شمسی که به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده باشد.

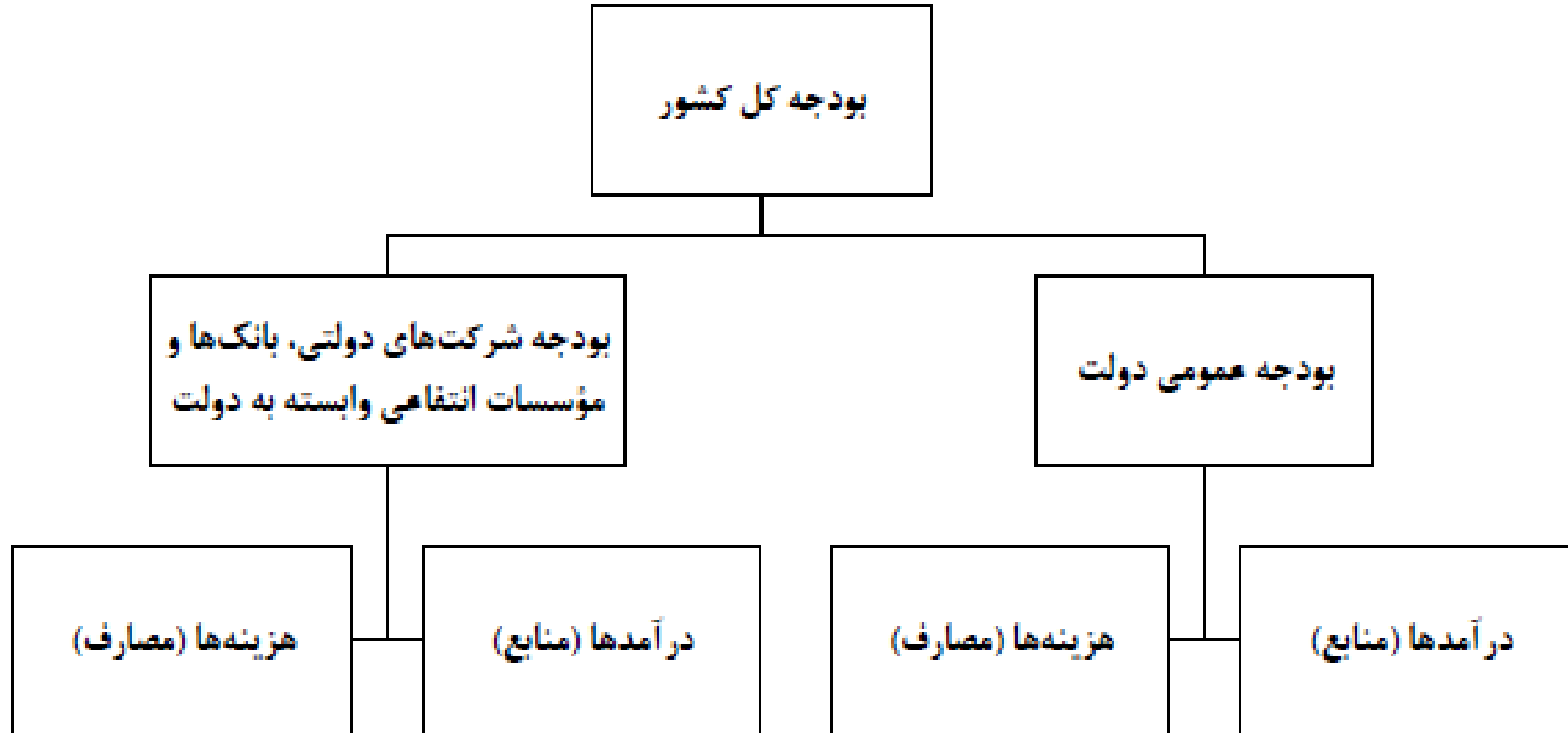
بودجه شامل سه قسمت است:

الف- بودجه عمومی دولت: که شامل بودجه عادی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و بودجه عمرانی برای اجرای برنامه‌های عمرانی است. بودجه عمومی دولت شامل پیش‌بینی دریافت‌ها و منابع تأمین اعتباری است که به طور مستقیم و یا غیرمستقیم در سال مالی قانون بودجه به وسیله دستگاه‌ها از طریق حساب‌های خزانه‌داری کل اخذ می‌گردد. همچنین، شامل پیش‌بینی پرداخت‌هایی است که از محل درآمدهای عمومی و یا اختصاص برای اعتبارات جاری و عمرانی و اختصاصی دستگاه‌های اجرایی می‌تواند در سال مالی انجام گیرد.

ب- بودجه شرکت‌های دولتی و بانک‌ها: که شامل پیش‌بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار است.

پ- بودجه سایر مؤسسات: که تحت عناوینی غیر از عناوین مذکور در بودجه کل کشور منظور می‌شوند.

نمودار ۷. ساختار بودجه

بودجه سالانه

اصل پنجاه و دوم

بودجه سالانه کل کشور به ترتیبی که در قانون مقرر می شود از طرف دولت تهیه و برای رسیدگی و تصویب به مجلس شورای اسلامی تسلیم می گردد. هرگونه تغییر در ارقام بودجه نیز تابع مراتب مقرر در قانون خواهد بود.

در ماده (۱) قانون محاسبات عمومی کشور مصوب ۱۳۶۶/۱/۶ مجلس شورای اسلامی، بودجه کل کشور چنین تعریف شده است: «بودجه کل کشور برنامه مالی است که برای یک سال مالی تهیه می گردد و حاوی پیش بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و برآورد هزینه برای انجام عملیاتی است که منجر به نیل سیاستها و هدفهای قانونی می شود.

فرایند بودجه ریزی در ایران

فرایند بودجه ریزی در ایران شامل چهار مرحله است:

- مرحله تهیه و تنظیم و پیشنهاد بودجه

- مرحله تصویب بودجه

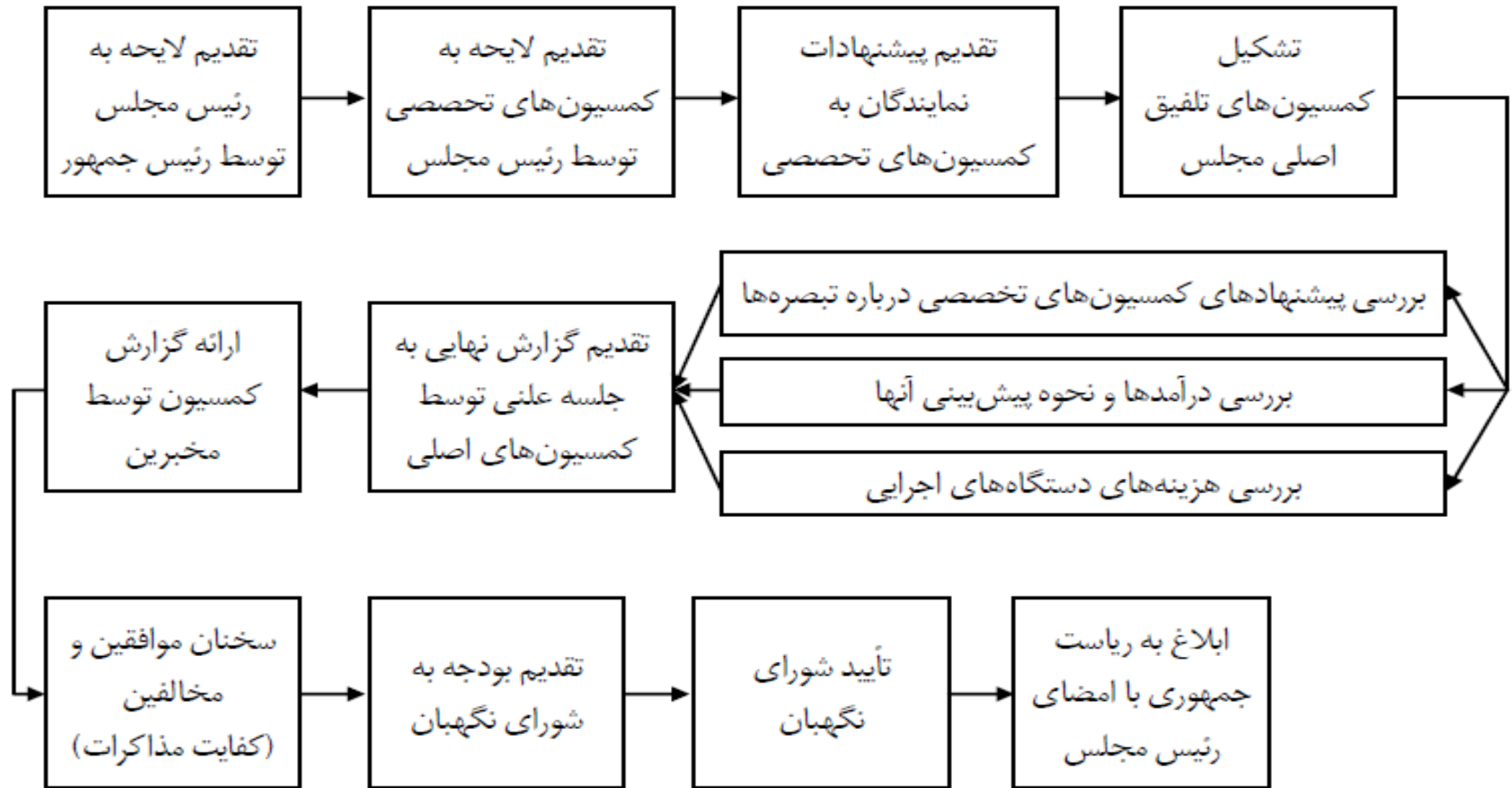
- مرحله اجرای بودجه

- مرحله نظارت بر بودجه

لایحه بودجه پس از بررسی ها و کارشناسی لازم توسط رئیس دولت جهت تصویب به مجلس شورای اسلامی تقدیم می گردد.

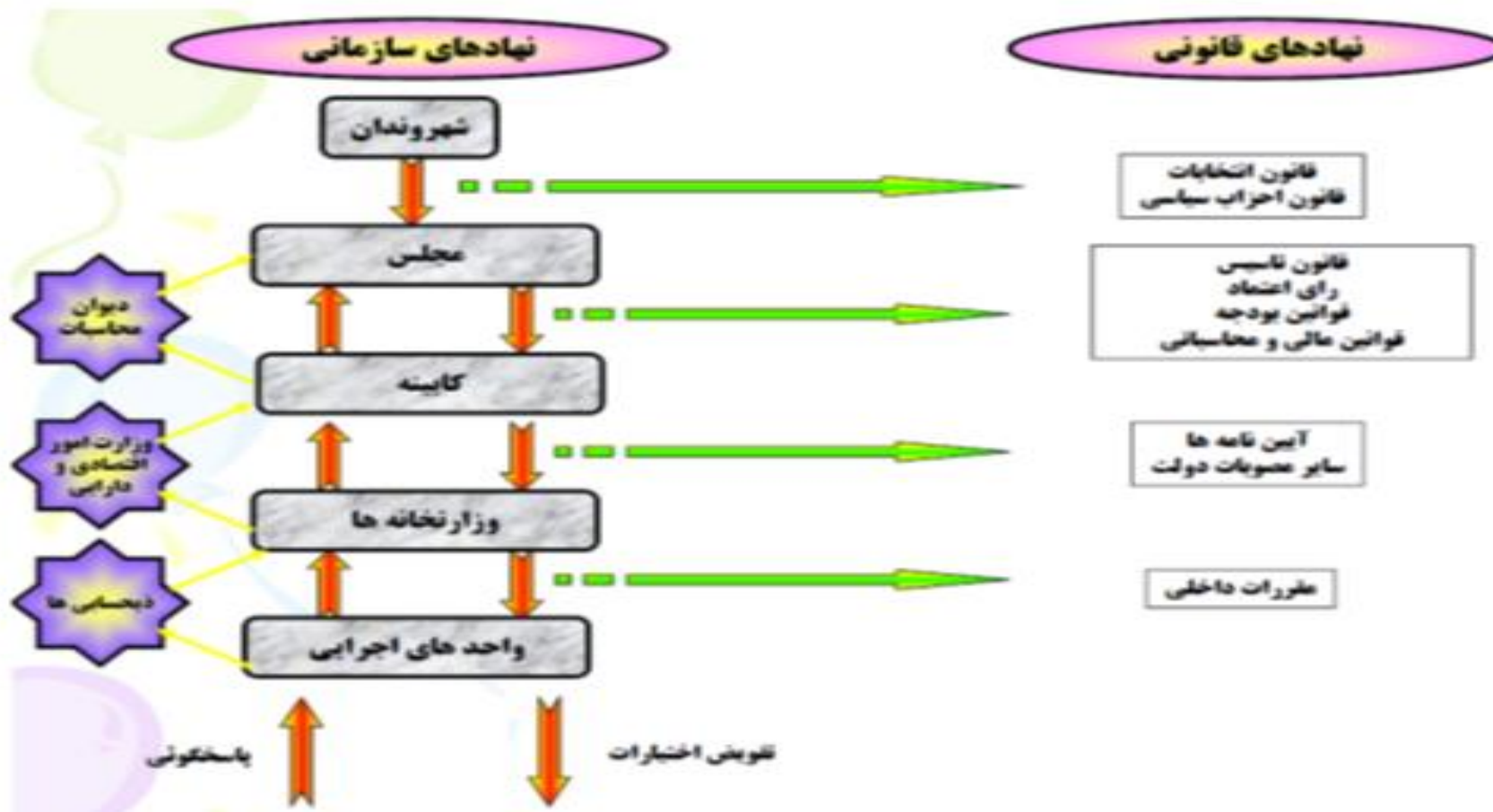
تصویب بودجه از وظایف و اختیارات قوه مقننه است و تصویب بودجه به معنای تصویب سیاست ها، برنامه ها و خط مشی های کشور است

مراحل تصویب بودجه در ایران

۵-۶-۱- ساختار تشکیلاتی و عملیاتی بودجه‌ریزی

در نمودار (۶-۲) ساختار تشکیلاتی نظام بودجه‌ریزی در ایران بیان شده است:

اجرای بودجه

اجرای بودجه از وظایف و اختیارات قوه مجریه است که پس از تصویب بودجه در مجلس و ابلاغ آن به دولت جهت وصول درآمدها و پرداخت هزینه ها اقدام می نماید.

آخرین مرحله از اجرای بودجه مرحله نظارت است. بودجه بیان اهداف، سیاستها و خط مشی های دولت ها است و قوه مقننه با دادن این مجوز و مأموریت به دولت می خواهد آگاهی یابد تا چه میزان دولت به سمت اهداف پیش بینی شده و یا دور شدن از آن متمایل است

اصول بودجه‌بندی

اصل سالانه بودن بودجه The Annuality of the Budget Principle

منظور از اصل سالانه بودن بودجه این است که بودجه کشور باید برای یک سال تدوین شود؛ زیرا برنامه‌ریزی بودجه از بزرگ‌ترین برنامه‌ریزی‌های اقتصادی دولت است .

اصل وحدت بودجه The unity of the Budget Principle

اصل وحدت بودجه بیانگر تصویب یک بودجه واحد است. براین اساس، درآمدها و هزینه‌های وزارتخانه‌ها، شرکت‌های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت و مانند آن‌ها باید به صورت یکجا جمع‌آوری و ثبت گردند.

اصل تعادل بودجه The Balanced-Budget Principle

اصل تعادل بودجه بیانگر تعادل در پیش‌بینی دریافت‌ها و پرداخت‌های دولت در دوره زمانی بودجه است.

اصول بودجه‌بندی

اصل جامعیت بودجه

اصل جامعیت بودجه به معنای جامع و کامل بودن تمام درآمدها و هزینه‌های دولت است. به عبارت دیگر، هر نوع درآمد و واحدهای دولتی باید به حساب خزانه واریز و ثبت گردد.

اصل پنجاه و سوم قانون اساسی: این اصل بر اجرای اصل جامعیت بودجه تأکید دارد.

اصل تفصیل بودجه

اصل شاملیت یا تفصیل بودجه بر این امر تأکید دارد که دولت باید بودجه را به صورت ریز و به تفصیل تهیه و تنظیم کند.

اصل تخصیص بودجه

اصل تخصیص بودجه، بر قانون‌مندی دولت در برخورد با بودجه تأکید دارد. بر این اساس، تمام ارقام منظور در بودجه باید به همان وضع و ترتیبی که در سند بودجه تعیین شده است، وصول یا به مصرف برسند.

تاریخچه بودجه نویسی در ایران

بودجه ریزی به عنوان یکی از چالش های فعلی نظام اقتصاد ایران تاریخچه ای ۱۰۰ ساله دارد.

سال های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ دوران شکل گیری نظام تازه ای برای بودجه ریزی ایران به شمار می رود.

سال ۱۳۳۲ فصل نوینی در نظام بودجه ریزی آغاز شد.

در تبصره ۴۸ قانون بودجه سال ۱۳۸۰ نیز دولت ملزم به اطلاق ساختار بودجه شد و سازمان مدیریت و برنامه ریزی نیز نحوه طبقه بندی اقلام بودجه ای کشور را در لایحه بودجه سال ۸۱ بر مبنای نظام طبقه بندی آمارهای مالی دولت **GFS** تغییر داد.

منابع درآمدی بودجه دولت

در سند بودجه ایران درآمدهای مالیاتی (اعم از مستقیم و غیرمستقیم) عبارتند از:

مالیات بر شرکت های دولتی و غیردولتی،

مالیات بر درآمد و ثروت،

سود بازرگانی، حق الثبت سفارش کالا، دو درصد بهای کالاهای وارداتی، مالیات مقطوع اتومبیل، مالیات مقطوع سایر کالاهای، مالیات بر فروش فرآورده های نفتی، مالیات علی الحساب بخش انرژی و سایر درآمدهای مالیاتی.

درآمدهای غیر مالیاتی شامل درآمدهای نفت و گاز، درآمدهای حاصل از انحصارات و مالکیت دولت، درآمدهای حاصل از خدمات و فروش کالا، منابع حاصل از خصوصی سازی، فروش ارز برای مصارف ضروری دستگاهها و خدمات دولتی و منابع حاصل از افزایش قیمت حامل های انرژی (هدفمند کردن یارانه ها است).

نمودار اصلاح ساختار

منابع و مصارف بودجه

پرداخت‌ها (مصارف)	دریافت‌ها (منابع)
<p>۱. هزینه‌های مصرفی (جاری)</p> <p>۲. هزینه‌های سرمایه‌گذاری (عمرانی)</p> <p>۳. بازپرداخت تعهدات و دیون و اصل و سود اوراق استقراضی</p>	<p>۱. درآمدها شامل:</p> <p>- مالیات</p> <p>- غیرمالیات</p> <p>۲. عایدات نفتی</p> <p>۳. استقراض (اوراق مالی و ...)</p>
جمع پرداخت‌ها	جمع دریافت‌ها

۶-۵- روش‌های بودجه‌ریزی^۱

الف- بودجه‌ریزی افزایشی^۲: در این روش برای تعیین هزینه موردنیاز کالا و خدمات، هزینه انجام شده در سال قبل مبنای قرار می‌گیرد و براساس نرخ تورم درصدی به آن اضافه می‌شود. مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده بودجه سال جدید مشابه بودجه سال قبل است. بسیاری از این عوامل به صورت استاندارد از سالی به سال بعد انتقال می‌یابند. در روش بودجه‌ریزی افزایشی، دستگاه‌های اجرایی انتظار دارند مبنایی که آن‌ها به طور افزایشی در طول سال‌ها ایجاد کرده‌اند، در سال مالی آینده نیز تأمین مالی شود^۳.

ب- روش بودجه‌ریزی از صفر^۴: در این نوع از بودجه‌ریزی تأکید اساسی بر این است که سطح فعلی بودجه، برنامه و طرح‌های موجود را نباید به عنوان پایه و اساس بودجه سال آینده در نظر گرفت، بلکه همه ساله باید تمامی بررسی‌ها از ابتدای امر صورت گیرد.

پ- روش بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد^۲: روش بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد به عنوان یک نظام مدیریتی برای ارتقای کارآیی و اثربخشی مخارج بخش دولتی مورد توجه جدی دولت‌ها بوده است. این روش بودجه‌ریزی رابطه بین میزان وجوه تخصیص‌یافته هر برنامه با نتایج به دست آمده از اجرای آن برنامه را نشان می‌دهد. بر این اساس، میزان اعتبار تخصیص‌یافته در هر برنامه، باید مجموعه معینی از اهداف را تأمین کند. به عبارت دیگر، در این روش بودجه‌ریزی باید ارتباط روشنی بین اعتبارات هزینه شده توسط دولت و نتایج حاصل شده را نشان دهد^۳. این شیوه بودجه‌ریزی به دنبال افزایش درک تصمیم‌گیران از پیوندهای منابع درخواستی و نتایج عملیات مورد نظر است. این امر برای حفظ و نهادینه کردن اصلاح مدیریت عملیاتی نیز دارای اهمیت است. در شیوه بودجه‌ریزی عملیاتی همه فعالیت‌هایی که به طور مستقیم و غیرمستقیم برای انجام یک برنامه مورد نیاز است، شناسایی می‌کند و هزینه‌های اجرای آن را نیز برآورد می‌کند. بر این اساس، مدیران هر سازمان باید اطلاعات به روز و صحیح در مورد هزینه‌ها و عملکرد آن سازمان داشته باشند تا بتوانند منابع در اختیار خود را به مؤثرترین شیوه مدیریت کنند.

بودجه ریزی عملیاتی

Performance Budgeting

- نظام بودجه ریزی که اعتبارات تخصیص یافته را به نتایج قابل سنجش مرتبط می سازد. (OECD,2003)
- نظام بودجه ریزی که اطلاعات عملکرد را به بودجه هزینه شده متصل می سازد. (GAO,1999)
- روشها و سازوکارهایی که ارتباط بین اعتبارات تخصیص یافته به دستگاه های اجرایی را با خروجی ها و پیامدهای آنها از طریق بکارگیری اطلاعات عملکردی در تخصیص منابع تقویت می سازد. (IMF,2005)

خاستگاه بودجه ریزی عملیاتی

بودجه ریزی عملیاتی دارای تاریخچه دیرینه ای است. علی‌رغم اینکه عناصر نظام بودجه ریزی عملیاتی پیش از جنگ جهانی دوم در ایالات متحده آمریکا به چشم می‌خورد، اما بودجه ریزی عملیاتی بیشتر به اصلاحات دهه ۱۹۵۰ در آمریکا باز می‌گردد. هدف از این اصلاحات ایجاد اطلاعات عملکردی برای نظام بودجه ریزی و تغییر رویکرد فرآیند بودجه دولت از تمرکز بر ورودیها به خروجی‌ها بود. این رویکرد توسط کمیسیون هوور در سال ۱۹۴۹ ترویج و اجرای گسترده آن مورد توجه قرار گرفت.

قانون روشهای بودجه و حسابداری مصوب ۱۹۵۰ روسای دستگاههای اجرایی را موظف ساخت تا با همکاری اداره بودجه، پیشنهادات بودجه ای خود را با پشتوانه اطلاعات عملکردی و هزینه های برنامه ها در واحدهای سازمانی ارائه دهند. بودجه ایالات متحده آمریکا برای سال مالی ۵۱-۱۹۵۰ اولین بودجه ای بود که اثرات این تغییر رویکرد را در خود جای داد.

تراز بودجه

در نظام سنتی طبقه‌بندی بودجه، تراز بودجه به صورت تفاوت بین منابع و مصارف بودجه بیان می‌گردد و در صورت وجود عدم تعادل بین منابع و مصارف، کسری منابع از محل سایر منابع تأمین اعتبار (شامل استقراض داخلی و خارجی) تأمین می‌شد.

نظام جدید طبقه‌بندی بودجه از سال ۱۳۸۱ هم‌زمان با کشورهای پیشرفته دنیا در امر بودجه‌ریزی مورد عمل قرار گرفته است.

تراز بودجه

تراز عملیاتی بودجه: این تراز تفاوت بین درآمدها و اعتبارات هزینه ای (هزینه های جاری) را نشان می دهد.

تراز دارایی های سرمایه ای: این تراز تفاوت بین واگذاری و تملک دارایی های سرمایه ای را نشان می دهد.

– تراز دارایی های مالی: این تراز تفاوت بین واگذاری و تملک دارایی های مالی را نشان می دهد. این واگذاری و تملک، داد و ستدهایی است که موجودی دارایی ها و بدهی های دولت را تغییر می دهد.

نمودار (۴-۶) نمودار عملیات مالی دولت

بررسی ویژگی های بودجه دولت در اقتصاد ایران

وجود کسری بودجه مزمن

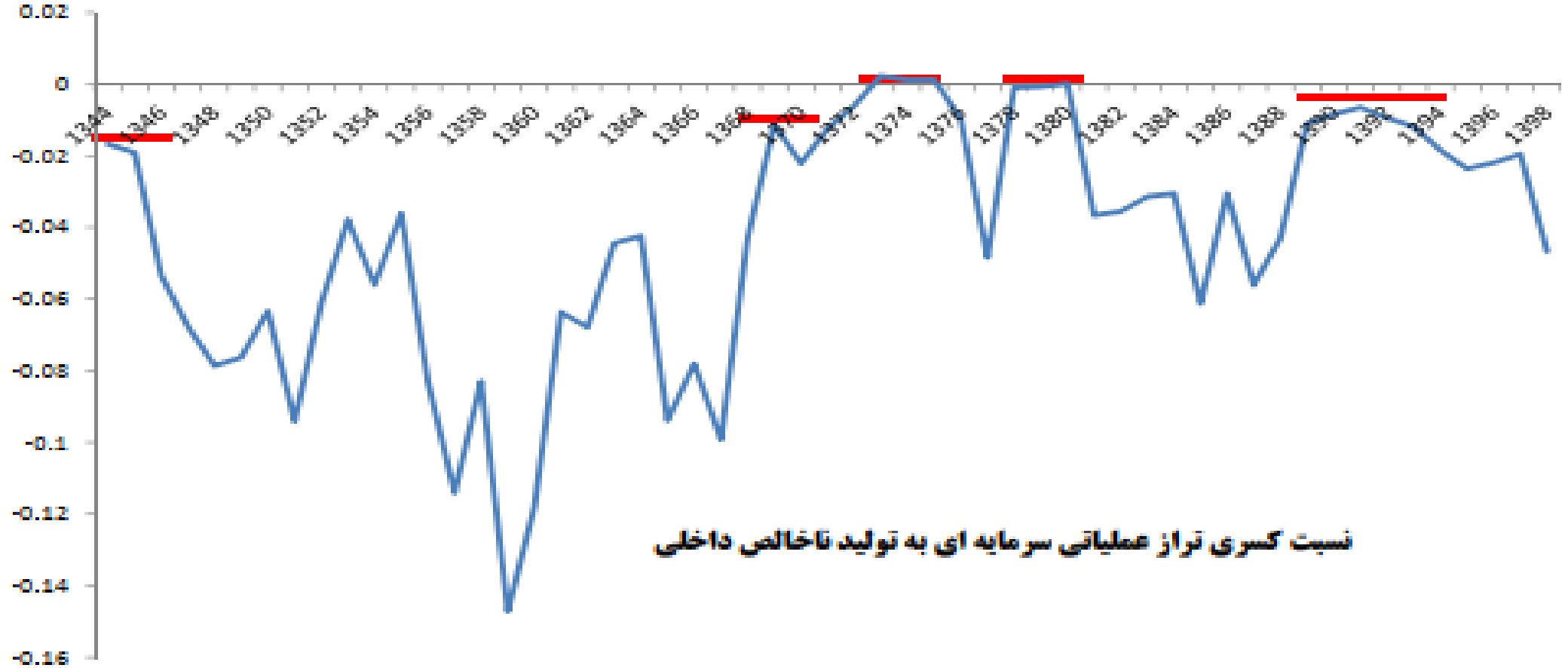
تراز عملیاتی (کسر درآمدهای عمومی - بدون نفت- از هزینه های جاری) در طول کل دهه ۹۰ منفی و شکاف آن فزاینده است.

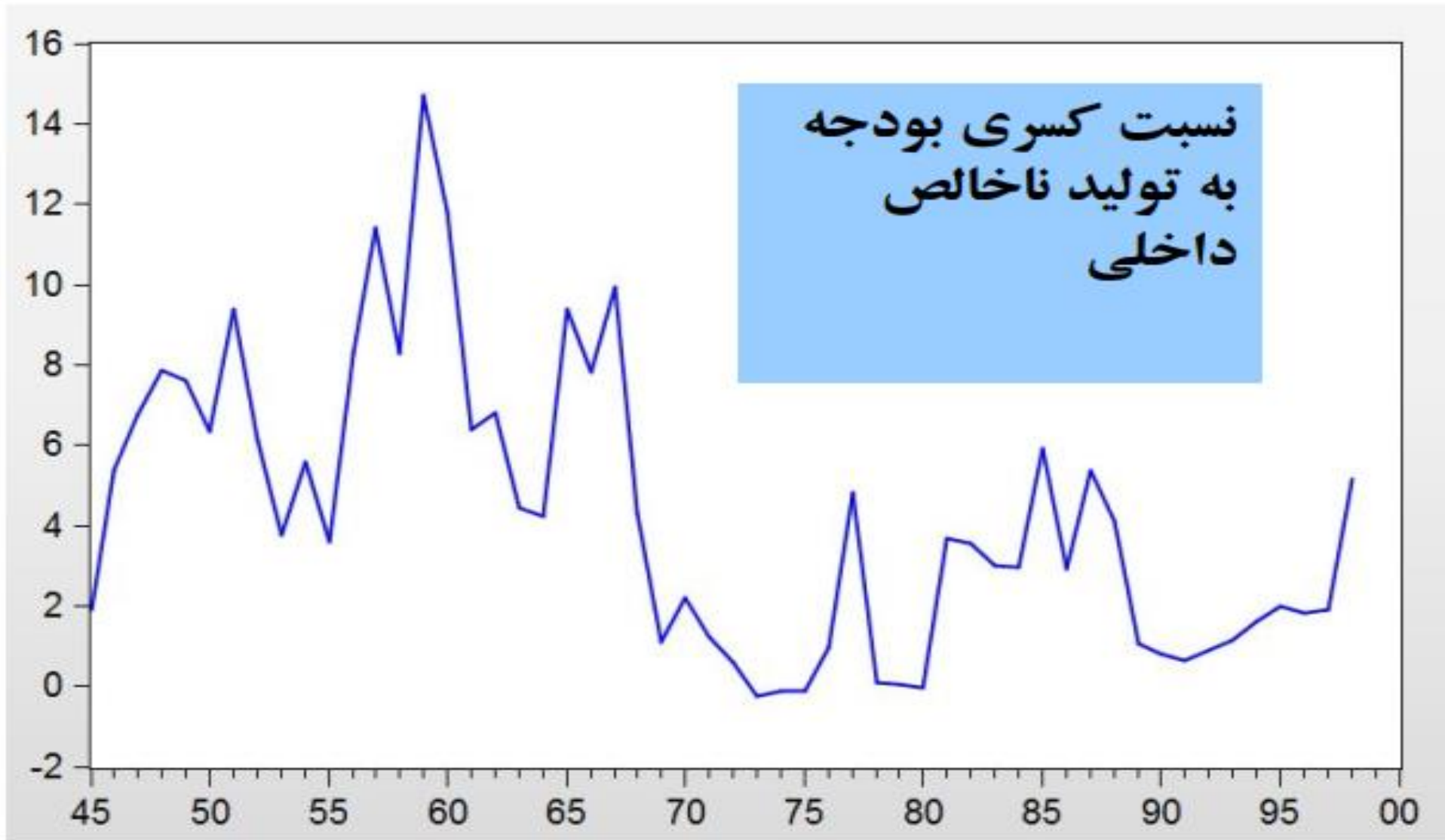
میلیارد ریال

تراز عملیاتی و سرمایه ای (کسری بودجه) همواره منفی و فزاینده است

عنوان / سال	عملکرد ۱۳۹۰			عملکرد ۱۳۹۱			عملکرد ۱۳۹۲		
	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
درآمدها	۲,۱۷۱,۸۸۵	۱,۸۳۸,۰۷۶	۱,۶۷۴,۰۳۳	۱,۴۶۰,۶۵۵	۱,۱۳۳,۷۴۵	۹۷۷,۵۹۴	۶۸۵,۸۰۷	۶۵۳,۳۹۷	۶۰۹,۹۹۰
درآمدهای مالیاتی	۱,۶۱۹,۷۰۵	۱,۲۴۴,۱۰۷	۱,۱۵۸,۳۷۵	۱,۰۱۴,۷۰۴	۷۹۱,۸۹۰	۷۰۹,۶۵۲	۴۹۴,۲۵۰	۴۵۴,۰۰۴	۴۰۴,۴۴۲
اجزاء مالیاتها	مالیاتها	۱,۴۳۰,۷۸۵	۱,۰۷۶,۷۳۴	۹۳۱,۶۶۱	۸۳۱,۷۴۵	۶۷۶,۳۴۸	۵۷۶,۳۳۶	۴۱۳,۸۵۲	۳۴۰,۶۴۵
	حقوق ورودی	۱۸۸,۹۲۰	۱۷۷,۳۷۳	۲۲۶,۷۱۴	۱۸۲,۹۳۹	۱۱۵,۵۴۲	۱۳۳,۴۲۶	۸۰,۳۹۸	۱۱۳,۳۵۹
سایر درآمدها	۵۵۲,۱۸۰	۵۷۳,۹۶۹	۵۱۷,۶۵۸	۴۴۵,۹۵۱	۳۳۱,۸۵۵	۲۶۷,۹۴۲	۱۹۱,۵۵۷	۱۹۹,۳۹۳	۲۰۵,۵۴۸
اعتبارات هزینه‌ای	۳۴۰,۴۸۵۲	۲,۷۶۷,۳۳۸	۲,۴۲۹,۳۷۱	۲,۰۷۰,۱۷۷	۱,۷۰۹,۸۰۵	۱,۴۳۸,۳۱۶	۱,۱۹۷,۶۴۷	۹۹۷,۱۵۲	۸۹۷,۹۲۱
تراز عملیاتی	-۱,۲۳۳,۹۶۷	-۹۳۹,۲۶۲	-۷۵۳,۳۳۸	-۶۰۹,۵۲۲	-۵۸۶,۰۶۰	-۴۶۰,۷۲۲	-۵۱۱,۸۴۰	-۳۴۳,۸۵۵	-۲۸۷,۹۳۱
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	۵۵۹,۵۹۳	۱,۱۰۹,۳۱۳	۹۳۲,۸۷۷	۷۴۲,۷۹۹	۶۷۲,۵۷۹	۶۳۱,۹۰۷	۶۴۳,۶۴۴	۶۹۸,۷۴۵	۵۹۰,۷۱۱
اجزاء واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای	متابع حاصل نفت و گاز و خوراک پتروشیمی	۵۱۹,۱۶۰	۱,۱۰۵,۴۳۸	۹۱۹,۳۳۶	۷۳۸,۸۱۹	۶۷۰,۳۵۴	۶۲۹,۲۰۶	۶۴۰,۹۷۷	۶۸۳,۰۰۸
	فروش اموال و سایر	۴۰,۴۳۳	۳۷۸۵	۳۶۵۱	۳,۹۸۰	۳,۲۲۵	۲,۷۰۱	۲,۶۶۷	۱۰۱۵۷
تخلک دارایی‌های سرمایه‌ای	۵۴۳,۳۷۵	۶۸۵,۷۸۰	۶۱۹,۲۵۶	۳۸۲,۵۳۸	۲۶۹,۰۷۱	۳۷۸,۳۵۲	۲۰۲,۳۳۳	۳۸۴,۶۰۳	۳۴۹,۷۴۹
تراز دارایی‌های سرمایه‌ای	۱,۶۳۱,۸	۶۲۳,۴۳۳	۵۰۳,۴۲۱	۳۵۹,۳۷۱	۴۰۴,۵۰۸	۳۵۳,۵۵۵	۴۴۰,۳۱۱	۳۱۴,۱۶۲	۲۴۰,۹۶۲
جمع تراز عملیاتی و سرمایه‌ای	-۱۳۱,۶۴۴	-۲۰,۵۸۳	-۲۴۹,۷۱۷	-۲۵۰,۲۵۱	-۱,۸۱۵,۵۲	-۱,۰۷۱,۶۷	-۷۱,۵۲۹	-۳۹,۶۹۳	-۴۶,۹۶۹

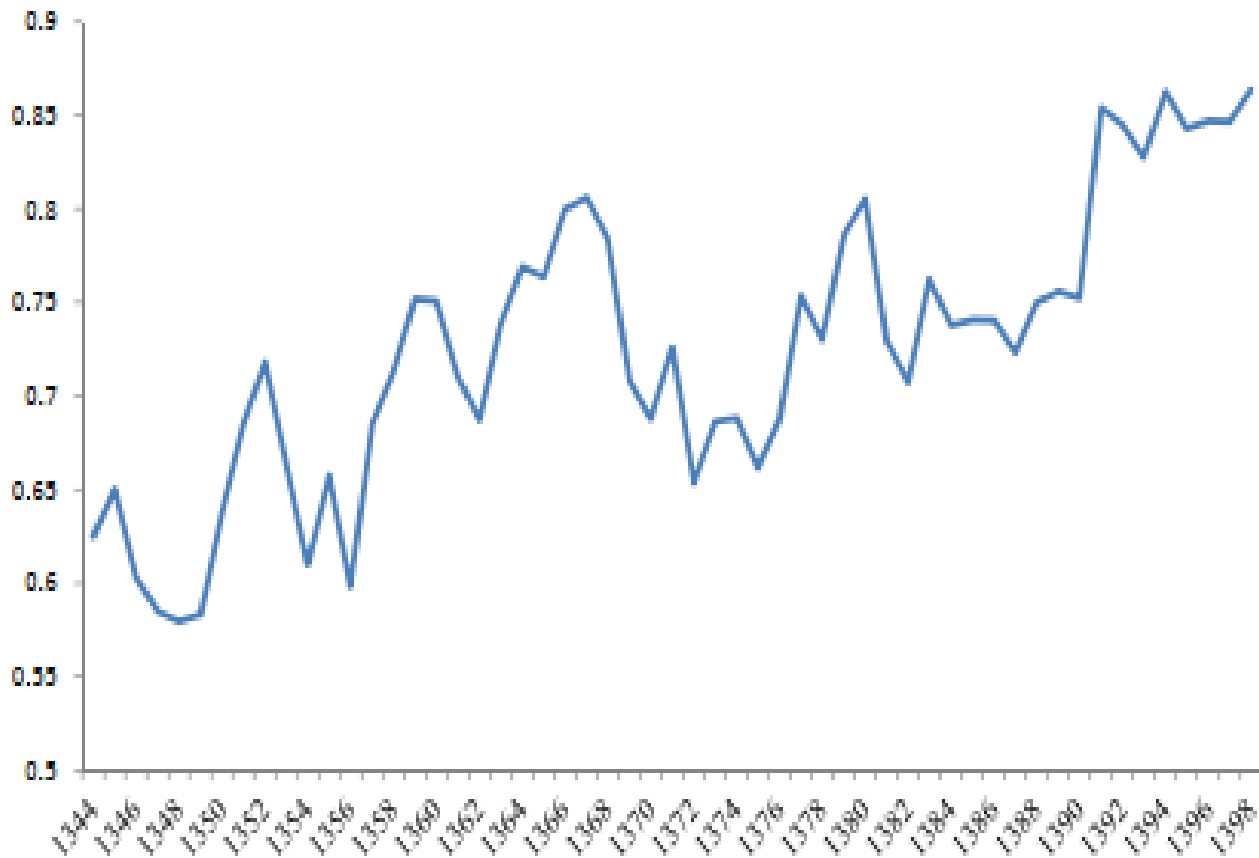
بررسی ویژگی های بودجه دولت در اقتصاد ایران

نسبت اعتبارات هزینه ای به کل مصارف بودجه

درصد

فصل اول-جبران خدمت کارکنان

فصل دوم-استفاده از کالا و خدمات

فصل سوم-هزینه های اموال و دارائی

فصل چهارم-یارانه

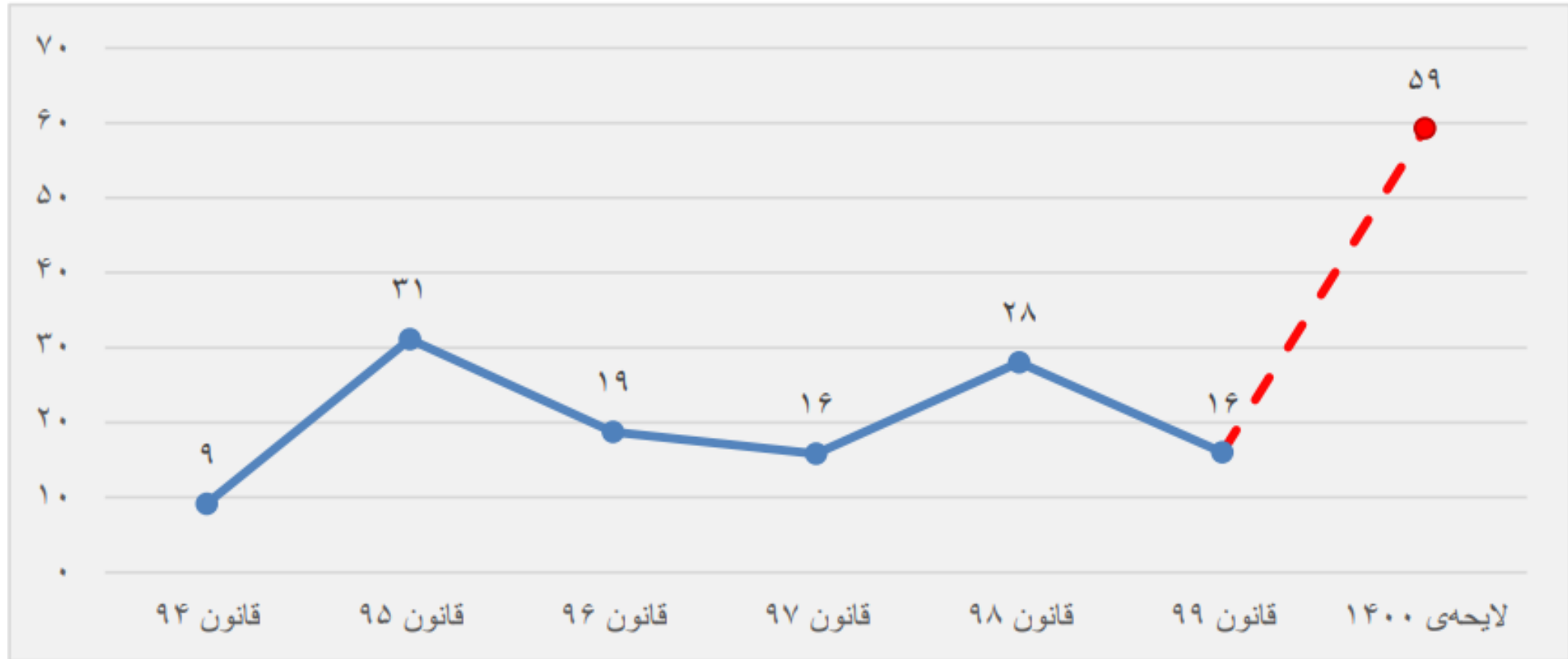
فصل پنجم - کمکهای بلاعوض

فصل ششم- رفاه اجتماعی

فصل هفتم - سایر هزینه ها

(درصد)

نمودار ۴. میزان رشد اعتبارات هزینه‌ای نسبت به قانون بودجه سال گذشته

بررسی ویژگی های بودجه دولت در اقتصاد ایران وابستگی نفتی

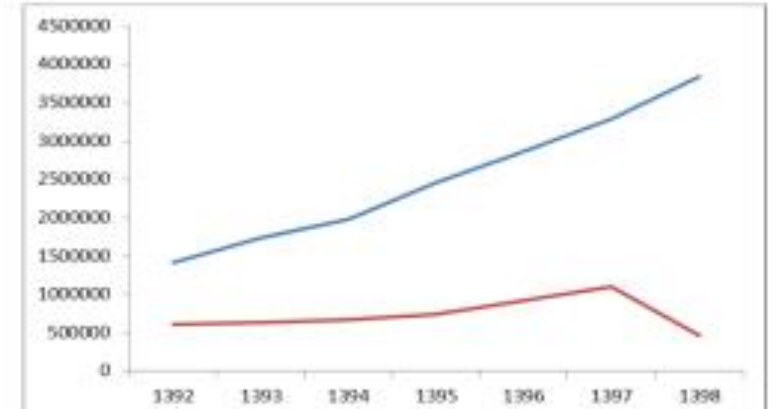
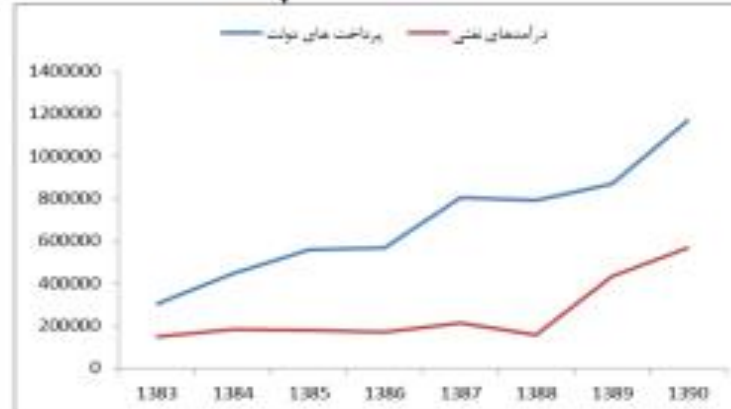
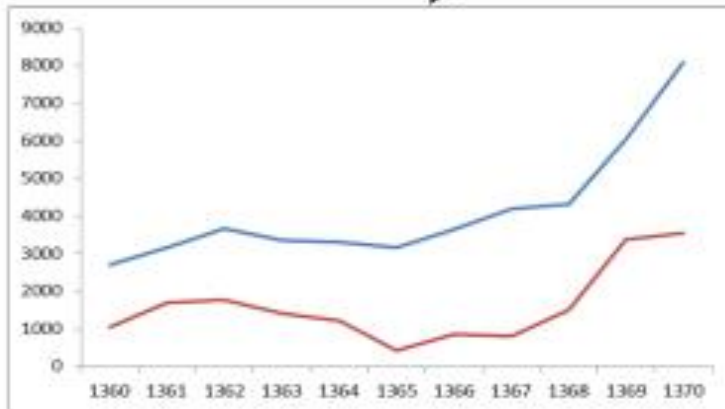
نسبت درآمدهای نفتی به کل مصارف بودجه

میانگین نسبت درآمدهای نفتی به کل مصارف بودجه تا دهه ۹۰ بیش از ۵۰ درصد بوده است.

در مقاطعی چون سالهای ۶۵-۶۷ و ۶۶-۶۸ و عمده سالهای دهه ۹۰ که در آن نقش درآمدهای نفتی در تامین مصارف بودجه کاهش یافته، به دلیل کاهش درآمد نفتی بوده است.

میلیارد ریال

(هزار میلیارد تومان) (ارقام گرد شده است)

جدول ۳. تصویر کلی منابع و مصارف عمومی در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ (بر مبنای سقف پیش فرض^۱ بودجه)

مصارف (۴۰۷)		منابع (۴۰۷)		
<ul style="list-style-type: none"> - حقوق و دستمزد (۹۵) - بازنشستگان و بخش دیگری از حقوق و دستمزد (۱۲۳) - استفاده از کالا و خدمات (مثل حق اجاره برخی ساختمان‌ها، هزینه آب و برق ادارات و ...) (۲۳) - یارانه (غیر از یارانه نقدی مثل یارانه خرید تضمینی گندم، یارانه سود تسهیلات مسکن، شیر و ... (۱۲) - سایر (۶۷) <p>نکته: یارانه نقدی ۴۵,۵۰۰ تومانی جزو تراز جمع منابع و مصارف بودجه عمومی دولت نیست، بلکه صرفاً در احکام بودجه در مورد آن، براساس قانون هدفمندکردن یارانه‌ها تصمیم‌گیری می‌شود. در واقع یک بودجه کوچک داخل بودجه، اما بدون لحاظ شدن در جمع منابع و مصارف بودجه است. ارقام مربوط به قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بالاخره پس از چندین سال به صورت شفاف در بودجه درج شده است. منابع این بودجه کوچک، ۱۴۳ هزار تومان است که به خاطر افزایش قیمت‌های آب، برق، گاز، بنزین و امثالهم به دست آمده است. مصارف آن به دو بخش تقسیم می‌شود. بخش اول که حدود ۶۲ هزار و پانصد تومان است شامل پرداخت یارانه نقدی و غیرنقدی (معادل ۴۲ هزار میلیارد تومان)، کمک به بخش سلامت ۵ هزار میلیارد، پرداخت به افراد تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی ۷ هزار میلیارد، یارانه نان ۶ هزار و سایر ۲ هزار میلیارد تومان است). بخش دوم و بزرگ‌تر یعنی حدود ۸۰ هزار میلیارد تومان هزینه تولید آب و برق و گاز و بنزین و... عوارض مربوطه است.</p>	<p>هزینه جاری (۳۲۰)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - مالیات شرکت‌ها (۳۷) - مالیات دستمزد کارمندان دولتی (۷) - مالیات دستمزد کارکنان بخش خصوصی (۶) - مالیات مشاغل و اصناف (۱۰) - سایر مالیات‌های بر درآمد (۲) - مالیات بر ثروت (۴) - مالیات بر واردات (۲۷) - مالیات ارزش افزوده (۳۹) - مالیات ارزش افزوده برای بهداشت و درمان (۱۰) - سایر مالیات کالا و خدمات (مالیات سیگار، عوارض خروج، نقل و انتقال خودرو و ...) (۱۱) 	مالیات‌ها (۱۵۳)	درآمدها (۲۰۸)
		<ul style="list-style-type: none"> - فروش خدمات و کالاهای دولتی (۱۰) - حاصل از مالکیت دولت (۲۵) - جرائم و خسارات (۵) - سایر (۱۵) 	غیرمالیات (۵۵)	
ایجاد و تملک دارایی سرمایه‌ای (عمرانی) (۶۲)		فروش و واگذاری سرمایه ملی (عمدتاً نفت) (۱۴۸)		
تسویه استقراض و دیون و امثالهم (۲۵)		استقراض و ایجاد دین و امثالهم (۵۱)		

جزئیات تغییرات بودجه ۱۳۹۸ در لایحه و قانون (میلیارد تومان)

منابع	لایحه	قانون	درصد تغییرات
درآمد	۲۰۸ هزار و ۶۷۵	۲۳۸ هزار و ۹۸۲	۱۴.۵
واگذاری دارایی سرمایه‌ای	۱۴۸ هزار	۱۵۸ هزار و ۵۲۳	۷.۱
واگذاری دارایی مالی	۵۱ هزار	۵۱ هزار و ۷۵۰	۰.۶
جمع منابع عمومی	۴۰۷ هزار	۴۴۸ هزار و ۵۸۱	۱۰
درآمد اختصاصی	۷۰ هزار	۷۱ هزار و ۴۲۷	۰.۷
جمع بودجه عمومی	۴۷۸ هزار	۵۴۰ هزار	۸.۶
بودجه شرکت‌های دولتی و مؤسسات غیرانتفاعی دولتی و بانک‌ها	۱۲۷۴ هزار	۱۲۷۷ هزار	۰.۲
جمع کل منابع بودجه	۱۷۰۳ هزار	۱۷۴۴ هزار	۲.۴
مصارف	-	-	-
هزینه جاری	۳۲۰ هزار	۳۵۲ هزار	۹.۹
تملك دارایی سرمایه‌ای	۶۲ هزار	۶۶ هزار و ۷۰۰	۷.۸
تملك دارایی مالی	۲۵ هزار	۲۹ هزار	۱۷.۴
جمع مصارف عمومی	۴۰۷ هزار	۴۴۸ هزار	۱۰
هزینه از محل درآمد اختصاصی	۷۰ هزار	۷۱ هزار و ۴۲۷	۰.۷
جمع مصارف بودجه عمومی	۴۷۸ هزار	۵۴۰ هزار	۸.۶
مصارف شرکت‌ها و مؤسسات غیرانتفاعی دولتی و بانک‌ها	۱۲۷۴ هزار	۱۲۷۷ هزار	۰.۲
جمع کل مصارف بودجه	۱۷۰۳ هزار	۱۷۴۴ هزار	۲.۴

جدول ۷. انواع مختلف کسری و برآورد آن برای بودجه سال ۱۳۹۸ (بر مبنای سقف پیش فرض بودجه)

(ارقام گرد شده‌اند)

عنوان کسری	روش محاسبه	معادل	هزار میلیارد تومان	درصد از کل منابع عمومی	درصد از «پیش بینی خوش بینانه تحقق» ^۱ کل منابع عمومی	درصد از GDP پیش بینی شده ^۲ سال آینده	ملاحظات
تراز شکلی	کل منابع منهای کل مصارف	-	صفر	صفر	صفر	صفر	این رقم همیشه صفر است و نیازی به هنر خاصی در تنظیم بودجه برای صفر کردن این نوع کسری نیست.
تراز عملیاتی ^۳	درآمدها منهای هزینه‌های جاری	مالیات و سایر درآمدها (بجز نفت و استقراض) منهای هزینه‌های جاری	۱۱۲	۲۸	۳۱	۴	این شاخص در دهه‌های گذشته مورد توجه بوده است و کم از کم اهمیت آن کاسته شده است.
تراز کلی ^۴	کل منابع (شامل نفت، بدون استقراض) منهای کل مخارج (شامل پرداخت بدهی قبلی)	استقراض	۵۱	۱۳	۱۴	۲	میزان استقراض را نشان می‌دهد
تراز اولیه ^۵	کل منابع (شامل نفت، بدون استقراض) منهای کل مخارج (شامل پرداخت بدهی قبلی، بدون در نظر گرفتن مخارج بهره‌ای)	استقراض - مخارج بهره	۳۵	۹	۱۰	۱	مهمترین کسری مورد استفاده در تحلیل‌های بودجه‌ای متعارف است. برای کشورهای نفتی، تراز اولیه غیرنفتی هم باید مورد توجه قرار گیرد.

عنوان کسری	روش محاسبه	معادل	هزار میلیارد تومان	درصد از کل منابع عمومی	درصد از «پیش‌بینی خوش‌بینانه تحقق ^۱ » کل منابع عمومی	درصد از GDP پیش‌بینی شده ^۲ سال آینده	ملاحظات
تراز کلی بدون نفت ^۱	کل منابع (بدون نفت، بدون استقراض) منهای کل مخارج (شامل پرداخت قروض قبلی)	نفت + خالص استقراض	۱۹۴	۴۸	۵۳	۸	تراز کلی مناسب تحلیل کشورهای نفتی
تراز اولیه بدون نفت ^۲	کل منابع (بدون نفت، بدون استقراض) منهای کل مخارج (شامل پرداخت قروض قبلی، بدون در نظر گرفتن مخارج بهره‌ای)	نفت + خالص استقراض - مخارج بهره	۱۷۸	۴۴	۴۹	۷	تراز اولیه مناسب تحلیل کشورهای نفتی
کسری تکمیل شده ^۳	کل منابع (شامل نفت، بدون استقراض) منهای مجموع کل مخارج (شامل پرداخت قروض قبلی) و مبالغ اضافه برداشت شده از صندوق‌های فرابودجه‌ای	استقراض + برداشت شده از صندوق‌های فرابودجه‌ای	۷۸	۱۹	۲۲	۳	کسری جامع بودجه دولت مرکزی شامل منابع اضافه برداشت شده از صندوق‌های فرابودجه‌ای
کسری تکمیل شده غیرنفتی ^۴	کل منابع (بدون نفت و شامل برداشت از صندوق‌های خارج بودجه، بدون استقراض) منهای مجموع کل مخارج (شامل پرداخت قروض قبلی) و مبالغ اضافه برداشت شده از صندوق‌های فرابودجه‌ای (مثلاً صندوق توسعه)	نفت + استقراض + اضافه برداشت صندوق‌های خارج بودجه	۲۲۱	۵۴	۶۱	۹	کسری جامع بودجه دولت مرکزی در کشورهای نفتی شامل منابع اضافه برداشت شده از صندوق‌های فرابودجه‌ای

جدول ۸. درصد وابستگی بودجه به نفت

عنوان	عملکرد ۱۳۹۱	عملکرد ۱۳۹۲	عملکرد ۱۳۹۳	عملکرد ۱۳۹۴	عملکرد ۱۳۹۵	قانون ۱۳۹۶	قانون ۱۳۹۷	لایحه ۱۳۹۸
حداقل درصد وابستگی به نفت	۴۰/۰	۴۲/۴	۳۶/۸	۳۵/۱	۲۷/۳	۳۵	۳۳/۳	۳۵

جدول شماره ۱ - خلاصه بودجه کل کشور در سال ۱۳۹۹

مبالغ به میلیون ریال

مصارف		منابع	
۳,۶۷۲,۳۱۹,۲۴۹	هزینه ها	۳,۶۱۰,۵۲۳,۰۶۶	درآمدها
۷۰۲,۶۴۸,۸۱۷	تملک دارایی های سرمایه ای	۹۸۸,۴۴۵,۰۰۰	واگذاری دارایی های سرمایه ای
۲۷۰,۰۰۰,۰۰۰	تملک دارایی های مالی	۱,۲۲۷,۰۰۰,۰۰۰	واگذاری دارایی های مالی
۲,۸۲۵,۹۶۸,۰۶۶	جمع مصارف عمومی دولت	۲,۸۲۵,۹۶۸,۰۶۶	جمع منابع عمومی دولت
۶۴۰,۸۲۷,۹۰۶	از محل درآمد های اختصاصی دولت - هزینه ای	۷۹۲,۳۲۲,۹۸۲	درآمدهای اختصاصی دولت
۱۵۱,۴۹۷,۰۷۷	از محل درآمد های اختصاصی دولت - سرمایه ای		
۵,۶۲۸,۲۹۳,۰۴۹	مصارف بودجه عمومی دولت	۵,۶۲۸,۲۹۳,۰۴۹	منابع بودجه عمومی دولت
۱۴,۸۳۹,۴۵۷,۶۸۹	مصارف شرکتهای دولتی، موسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانکها	۱۴,۸۳۹,۴۵۷,۶۸۹	منابع شرکتهای دولتی، موسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانکها
۴۰,۴۷۷,۷۵۰,۷۲۸	جمع	۴۰,۴۷۷,۷۵۰,۷۲۸	جمع
۵۹۰,۳۷۹,۸۲۸	کسر می شود ارقامی که دوبار منظور شده است	۵۹۰,۳۷۹,۸۲۸	کسر می شود ارقامی که دوبار منظور شده است
۱۹,۸۸۷,۳۷۰,۹۱۰	مصارف بودجه کل کشور	۱۹,۸۸۷,۳۷۰,۹۱۰	منابع بودجه کل کشور

جزئیات سند دخل و خرج دولت در سال ۹۹ - مبلغ به هزار میلیارد تومان

عنوان	قانون بودجه سال ۹۸	لایحه بودجه سال ۹۹	درصد تغییر
ماده واحد بودجه ۹۹	1,744	1,988	13.99
منابع عمومی بودجه	448	484	8.04
درآمد اختصاصی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی	71	79	11.27
مصارف بودجه عمومی	520	563	8.27
بودجه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی	1,277	1,483	16.13
درآمدهای مالیاتی	154	195	26.97
هزینه جبران خدمت کارکنان	95	113	19.12
پارانه	12	3	-73.31
کمک‌های بلاعوض	6	6	-6.74
رفاه اجتماعی	123	131	6.57
سایر هزینه‌ها	61	88	42.94
درآمد فروش نفت و فرآورده‌های نفتی	143	48	-66.12
منابع حاصل از فروش و واگذاری اموال منقول و غیرمنقول	5	50	1001
منابع حاصل از طرح تملک دارائی‌های سرمایه‌ای	1	1	0
منابع حاصل از فروش و واگذاری اوراق مالی	44	80	81.82
منابع حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی	4	11	219.08
منابع حاصل از استفاده از صندوق توسعه ملی	0	30	+

تغییرات	منابع (میلیون تومان)	
	قانون بودجه ۱۳۹۹	لایحه بودجه ۱۴۰۰
	۲۸۸,۷۹۹,۱۵۰	۳۱۷,۵۹۵,۷۹۴
درآمدها		
	۱۰۷,۴۸۹,۵۰۰	۲۲۵,۲۷۲,۰۰۰
واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای		
	۱۷۴,۷۲۵,۰۰۰	۲۹۸,۴۷۴,۹۵۸
واگذاری دارایی‌های مالی		
	۵۷۱,۰۱۳,۶۵۰	۸۴۱,۳۴۲,۷۵۲
جمع منابع عمومی دولت		
	۷۸,۷۹۵,۷۵۰	۸۸,۴۷۸,۹۶۵
درآمدهای اختصاصی دولت		
	۶۴۹,۸۰۹,۴۰۰	۹۲۹,۸۲۱,۷۱۷
منابع بودجه عمومی دولت		
	۱,۴۳۶,۳۳۶,۴۶۰	۱,۵۶۱,۹۵۷,۰۴۶
منابع شرکت‌های دولتی، مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانک‌ها		
	۲,۰۸۶,۱۳۵,۸۶۰	۲,۴۹۱,۷۷۸,۷۶۲
جمع		
	۵۹,۴۸۲,۴۱۰	۵۶,۰۷۰,۸۶۵
کسر می‌شود ارقامی که دوبار منظور شده‌است		
	۲,۰۲۶,۶۵۳,۴۵۰	۲,۴۳۵,۷۰۷,۸۹۸
منابع بودجه کل کشور		
مصارف (میلیون تومان)		تغییرات
قانون بودجه ۱۳۹۹	لایحه بودجه ۱۴۰۰	
۴۳۶,۰۳۱,۵۶۰	۶۲۷,۰۱۱,۶۵۹	۴۶%
هزینه‌ها		
۸۷,۹۸۲,۰۰۹	۱۰۴,۰۳۱,۰۹۳	۱۸%
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای		
۴۷,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۱۳%
تملك دارایی‌های مالی		
۵۷۱,۰۱۳,۶۵۰	۸۴۱,۳۴۲,۷۵۲	۴۷%
جمع مصارف عمومی دولت		
۷۵,۳۱۳,۵۴۰	۸۲,۸۲۱,۱۵۴	۱۰%
از محل درآمدهای اختصاصی دولت- هزینه‌ای		
۳,۴۸۲,۲۱۰	۵,۶۵۷,۸۱۱	۶۳%
از محل درآمدهای اختصاصی دولت- سرمایه‌ای		
۶۴۹,۸۰۹,۴۰۰	۹۲۹,۸۲۱,۷۱۷	۴۳%
مصارف بودجه عمومی دولت		
۱,۴۳۶,۳۳۶,۴۶۰	۱,۵۶۱,۹۵۷,۰۴۶	۹%
مصارف شرکت‌های دولتی، مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانک‌ها		
۲,۰۸۶,۱۳۵,۸۶۰	۲,۴۹۱,۷۷۸,۷۶۲	۱۹%
جمع		
۵۹,۴۸۲,۴۱۰	۵۶,۰۷۰,۸۶۵	-۶%
کسر می‌شود ارقامی که دوبار منظور شده‌است		
۲,۰۲۶,۶۵۳,۴۵۰	۲,۴۳۵,۷۰۷,۸۹۸	۲۰%
مصارف بودجه کل کشور		

جدول شماره ۲ - خلاصه درآمدها و هزینه های دولت در سال ۱۳۹۹

مبالغ به میلیون ریال

درآمدها	۲,۶۱۰,۵۲۳,۰۶۶
بخش اول : درآمدهای مالیاتی	۱,۹۵۰,۰۰۰,۰۰۰
بخش دوم : درآمدهای ناشی از کمک های اجتماعی	-
بخش سوم : درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۳۰۵,۰۸۶,۳۵۱
بخش چهارم : درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات	۱۱۲,۷۳۹,۵۰۶
بخش پنجم : درآمدهای حاصل از جرایم و عسارت	۵۶,۳۵۶,۰۰۰
بخش ششم : درآمدهای متفرقه	۱۸۶,۳۳۱,۱۰۳
هزینه ها	۲,۶۷۲,۳۱۹,۳۳۹
فصل اول : جبران خدمت کارکنان	۱,۱۳۳,۳۶۶,۳۸۳
فصل دوم : استفاده از کالاها و خدمات	۳۶۲,۷۷۸,۳۳۷
فصل سوم : هزینه های اموال و دارایی	۸۲,۰۰۳
فصل چهارم : پزانه	۳۱,۰۶۲,۸۳۳
فصل پنجم : کمک های بلاعوض	۶۰,۳۳۳,۳۶۹
فصل ششم : رفاه اجتماعی	۱,۳۰۶,۳۰۱,۰۸۷
فصل هفتم : سایر هزینه ها	۸۷۷,۳۸۳,۱۳۵
تراز عملیاتی	-۱,۰۶۱,۷۹۶,۲۷۳

جدول شماره ۲ - خلاصه درآمدها و هزینه های دولت در سال ۱۴۰۰

مبالغ به میلیون ریال

درآمدها	۳,۱۷۵,۹۵۷,۹۴۱
بخش اول : درآمدهای مالیاتی	۳,۴۷۹,۴۵۰,۰۰۰
بخش دوم : درآمدهای ناشی از کمک های اجتماعی	.
بخش سوم : درآمدهای حاصل از مالکیت دولت	۳۱۱,۰۷۷,۸۸۲
بخش چهارم : درآمدهای حاصل از فروش کالا و خدمات	۱۴۵,۵۷۸,۷۵۰
بخش پنجم : درآمدهای حاصل از جرایم و خسارات	۸۳,۳۳۰,۰۰۰
بخش ششم : درآمدهای متفرقه	۱۵۶,۶۳۱,۳۰۹
هزینه ها	۶,۳۷۰,۱۱۶,۵۸۹
فصل اول : جبران خدمت کارکنان	۲,۰۸۶,۳۷۹,۰۷۰
فصل دوم : استفاده از کالاها و خدمات	۴۸۵,۶۵۶,۰۳۳
فصل سوم : هزینه های اموال و دارایی	۶۸,۰۷۱
فصل چهارم : یارانه	۴۷,۳۷۳,۷۹۹
فصل پنجم : کمک های بلاعوض	۱۰۷,۵۷۴,۳۱۳
فصل ششم : رفاه اجتماعی	۱,۸۹۱,۸۸۴,۴۶۹
فصل هفتم : سایر هزینه ها	۱,۷۵۱,۳۸۱,۸۴۶
تراز عملیاتی	-۳,۱۹۴,۱۵۸,۶۴۸

جدول شماره ۳ - خلاصه واگذاری و تملک دارایی های سرمایه ای در سال ۱۴۰۰

مبالغ به میلیون ریال

۲,۲۵۲,۷۲۰,۰۰۱	واگذاری دارایی های سرمایه ای
۱,۹۹۲,۷۲۰,۰۰۱	بند اول : متبع حاصل از نفت و فرآورده های نفتی
۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰	بند دوم : منابع حاصل از فروش و واگذاری اموال منقول و غیر منقول
۱۰,۰۰۰,۰۰۰	بند سوم : منابع حاصل از واگذاری طرح تملک دارایی های سرمایه ای
۱,۰۴۰,۳۱۰,۹۳۹	تملك دارایی های سرمایه ای
۷۹۶,۶۵۹,۵۰۵	فصل اول : ساختمان و سایر مستحقات
۱۴۶,۸۹۴,۸۹۹	فصل دوم : ماشین آلات و تجهیزات
۲,۶۵۹,۵۱۶	فصل سوم : سایر داراییهای ثابت
۲۸,۷۷۲	فصل چهارم : استفاده از موجودی انبار
۸,۵۲۲	فصل پنجم : ارقام گرانبها
۵,۴۲۷,۷۸۹	فصل ششم : زمین
۸۸,۶۱۱,۹۳۴	فصل هفتم : سایر داراییهای تولید نشده
۱,۲۱۲,۴۰۹,۰۶۲	خالص دارایی های سرمایه ای

جدول شماره ۴ - خلاصه واگذاری و تملک دارایی های مالی در سال ۱۴۰۰

مبالغ به میلیون ریال

واگذاری دارایی های مالی	
۲,۹۸۴,۷۴۹,۵۸۶	
۱,۲۵۰,۰۰۰,۰۰۱	بند اول : منابع حاصل از فروش و واگذاری انواع اوراق مالی و اسلامی
۵۰۰,۰۰۰	بند دوم : منابع حاصل از استفاده از تسهیلات خارجی
۰	بند سوم : منابع حاصل از استفاده از موجودی حساب ذخیره ارزی
۱۲,۲۴۲,۷۸۲	بند چهارم : منابع حاصل از دریافت اصل وامها
۹۵۰,۰۰۰,۰۰۰	بند پنجم : منابع حاصل از واگذاری شرکت های دولتی
۱۶,۰۰۶,۸۰۲	بند ششم : منابع حاصل از برگشتی سالهای قبل
۷۵۵,۰۰۰,۰۰۰	بند هفتم : منابع حاصل از استفاده از صندوق توسعه ملی
۱,۰۰۰,۰۰۰	بند هشتم : منابع حاصل از سایر واگذاری ها
۱	بند نهم: انتشار اوراق صکوک اجاره به منظور تسویه مطالبات قطعی اشخاص حقیقی و حقوقی
تملك دارایی های مالی	
۱,۰۰۲,۰۰۰,۰۰۰	
۲۶,۷۵۰,۰۰۰	اعتبارات موضوع واگذاری سهام
۸۰۶,۱۰۰,۰۰۰	باز پرداخت اصل اوراق مالی
۲,۵۴۷,۰۰۰	بازپرداخت اصل تسهیلات بانکی
۵,۰۶۰,۰۰۰	تعهدات پرداخت نشده سالهای قبل
۱۵۱,۵۴۳,۰۰۰	بازپرداخت اصل وامهای خارجی و تعهدات
۰	واگذاری طرح های تملک دارایی های سرمایه ای
۰	سرمایه گذاری ، کمک های فرهنگی و اقتصادی بین المللی
خالص دارایی های مالی	
۱,۹۸۱,۷۴۹,۵۸۶	

کادر ۱. چالش آفت نارگیل

موقعیتی را در نظر بگیرید که شما مسئول تنظیم بودجه کشور بودجستان هستید. این کشور که در اقیانوس اطلس در میان چندین جزیره متخاصم واقع شده است از محل فروش نارگیل اداره می‌شود. به شما خبر می‌رسد که بخش قابل توجهی از درآمدهای سال بعد، به دلیل آفت جدیدی که به درختان نارگیل آسیب می‌زند و علی‌رغم تلاش وزیر امور پرورش و فروش نارگیل، محقق نخواهد شد. از این موضوع عده زیاد دیگری نیز مطلع هستند، اما در عین حال، عیان کردن عمومی آن ممکن است وجهه خوبی نداشته باشد.

در تنظیم بودجه چه می‌کنید؟ در فواید و مضرات هر کدام از راهکارهای ممکن بحث کنید.